

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Navratil Ákos (1875–1952), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Navratil Ákos közgazdászt, jogászt a Magyar Tudományos Akadémia 1927. május 5-én választotta levelező tagjává. 1927. november 21-én tartotta akadémiai székfoglalóját *Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban* címmel, amely a következő évben, 1928-ban nyomtatásban is megjelent. 1939. május 12-én pedig az MTA rendes tagjává választották. Rendes tagi székfoglalóját *A modern háború és a gazdasági élet* címmel tartotta meg. 1945. június 6. és 1946. július 24. között az MTA Igazgató Tanácsának, annak 1946-ban történő átalakításáig is tagja volt. Megemlítjük, hogy az Igazgató Tanács megszűnésére csak három évvel később, 1949-ben került sor.

Navratil Ákos 1875. május 20-án Budapesten született. Apja, Navratil Imre elismert sebészprofesszor „szalóki” előnévvel nemesi és udvari tanácsosi címet szerzett. Navratil Ákos előbb a budapesti Piarista Gimnáziumban, majd a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem jog-és államtudományi karán tanult. Tanárai közül Földes Béla, Pikler Gyula és Láng Lajos volt rá jelentős hatással. Az 1895/1896-os tanévet a Berlini Egyetemen töltötte, ahol mindenekelőtt a katedraszocializmus képviselőjének tartott Adolph Wagner gondolatai hatottak rá ösztönzőleg. 1899-ben avatták az államtudományok, „királygyűrűs”, sub auspiciis Regis doktorává. Egyetemi évei alatt írta és jelentette meg *Smith Ádám rendszere és ennek bölcséleti alapjai* című művét, amellyel elnyerte a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem közgazdasági pályadíját. Ugyancsak ebben az időszakban jelent meg a *Közgazdasági Szemlében A szociológia és módszere* című tanulmánya.

1902-ben magántanári képesítést szerzett közgazdaságtanból. A képesítés megszerzése céljából írta meg *A gazdasági élet elemi jelenségei* című,

1901-ben megjelent könyvét. 1899 és 1903 között a Kereskedelemügyi Minisztériumban dolgozott. 1901 és 1905 között a minisztérium megbízásából, az általa létrehozott Társadalmi Múzeum vezetője volt.

1904-ben a Kassai Jogakadémián kapott nyilvános rendes jogakadémiai tanári kinevezést, ahol két évig közgazdaságtant, pénzügytant és magyar pénzügyi jogot oktatott. 1905-ben a kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem jog- és államtudományi karára nevezték ki a közgazdaságtan és a pénzügytan nyilvános rendkívüli tanárának. A statisztikai tanszék korábbi vezetőjének nyugdíjba vonulása miatt átmenetileg statisztikát is oktatnia kellett. Később, 1909-től 1918-ig mint nyilvános rendes tanár oktatott. 1908-ban jelent meg a kolozsvári egyetemi oktatásban használt *A társadalmi gazdaságtan és a közháztartástan vázlatok* című tankönyve. 1909-ben jelent meg fordításában Arnold Toynbee *Anglia gazdasági fejlődése a XVIII. században* című műve. 1918. augusztus 24-től nevezték ki nyilvános rendes tanárnak a Budapesti Tudományegyetem jog- és államtudományi karára, ahol nemzetgazdaságtant és pénzügytant tanított Földes Béla utódjaként. A Közgazdaságtani Intézet és a Szeminárium igazgatója. Az 1928/1929-es és az 1939/1940-es tanévben a jogi kar dékánja volt. Az 1941/1942-es tanévben a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem rektori tisztét töltötte be. Iskolateremtő budapesti tevékenysége olyan tehetséges diákjai kutatómunkájának segítésére is kiterjedt, akik később neves közgazdászok lettek. Itt említhető Káldor Miklós, Balogh Tamás, Nötel Rudolf, Judik József és Varga István. Pályatársai születésének hatvanadik és egyetemi tanári kinevezésének harmincadik évfordulója alkalmából egy másik akadémikus, Kenéz Béla által szerkesztett ünnepi kötetrel köszöntötték Navratil Ákost.

Navratil Ákos közgazdasági elméletének szintetizáló műve a kétkötetes *Közgazdaságtan*, amelynek első kötete először 1933-ban, míg második kötete 1939-ben jelent meg. A mű első kötet alapján 1934-ben a Magyar Tudományos Akadémia Chorin-díjában részesült, míg a második kötet tudományos értéke elismeréseként 1942-ben a szintén az MTA által adományozott Weiss Fülöp-jutalmat nyerte el. Navratil Ákos nem volt kizárólagos követője a közgazdasági elmélet egyik iskolájának sem, vizsgálta ugyanakkor a közgazdasági irányzatok közötti összefüggéseket és folytonosságot. A matematikai irányzattal szemben a gazdasági élet egységes szemléletét tartotta fontosnak. A gazdasági problémákat szélesebb jogi, erkölcsi, társadalom- és szociálpolitikai összefüggésben elemezte. Megkülönböztette az általános közgazdasági törvényeknek alávetett, a jogi rendtől és az állam hatalmától függetlenül létező elemi és a jogi rendtől függő relatív, emberi akarattal változtatható és történetileg változó másodlagos gazdasági jelenségeket.

Mivel munkássága kiterjedt a két tudomány összefüggéseinek vizsgálatára, ezért Navratil Ákos a „jog és közgazdaságtan” egyik korai képviselőjének is tekinthető. A jog és a közgazdaságtan viszonyát elemezte például a *Jogászai szemlélet a közgazdaságtanban* című, Kolosváry Bálint jogtanári működésének negyvenedik évfordulója alkalmából kiadott emlékkönyvben megjelent tanulmányában. 1936-ban az Országos Felsőoktatási Kongresszuson *A közgazdasági tudományok a jogi oktatásban* címmel tartott előadást. Ebben hangsúlyozta a jog és közgazdaságtan szoros kapcsolatát: A közgazdaságtan szabályaival szemben negatív gazdasági következmények nélkül nem lehet jogot alkotni, ugyanakkor a jog, a tulajdoni rend meghatározásán keresztül befolyásolja a gazdasági életet. Álláspontja szerint a jogászképzésben a közgazdaságtan oktatásának a gazdasági élet, illetve a gazdaságpolitika alapvető kérdéseire kell kiterjednie és nem tartotta szükségesnek a közgazdaságtan matematikai módszerekkel történő megismertetését vagy a közgazdaságtan specializált területeinek részletes tárgyalását. Az első világháború és azt követően a gazdasági stabilitás helyreállításának problémája ösztönözte arra, hogy az állami beavatkozás kérdésével foglalkozzon. Ennek az időszaknak legfőbb munkái közé tartozik az *Új szempontok a közgazdaságtanban* (1917), valamint a *Valutánk helyreállítása* (1918). A háború gazdaságpolitikai kihívásainak elemzéséhez a második világháború alatt ismét vissza kellett térnie.

Számos tudományos testületben vállalt vezető tisztséget. Tagja volt a Magyar Közgazdasági Társaság igazgató-választmányának. Alapító tagja volt a Magyar Gazdaságkutató Intézetnek, illetve részt vett az Intézet elnöki tanácsában és szerkesztőbizottságában is. Tagja volt még az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottságnak, a Magyar Jogászegylet pénzügyi-jogi szakosztályának, az Országos Ipartanácsnak, a Felső Oktatásügyi Egyesület igazgatótanácsának, a Biztosítási Szaktanács, a Munkaközvetítői Szolgálat, a Hites Könyvvizsgálókat Képesítő Vizsgálóbizottságnak, a Szerzői Jogi Szakértői Bizottságnak, valamint az Országos Ösztöndíjtanácsnak, tiszteleti tagja volt az Osztrák–Magyar Kereskedelmi Kamarának. Tagja volt továbbá Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósági bizottságának.

A nyilvános politikai állásfoglalásoktól tudományos pályája során tartózkodott. 1942-ben tartott rektori ünnepi beszédében maga is utalt arra, hogy a közgazdász háború idején vagy amikor nem kíván az uralkodó politikai irányzattal szembe kerülni, akkor a múltba menekül, vagyis gazdaságtörténettel foglalkozik. A háború negatív gazdasági hatásairól *A nemzeti vagyon sorsa a háborúban* címmel 1944-ben tartott előadását az MTA kritikus hangvétele miatt akkor nem adta ki, csak egy évvel később került sor megjelentetésére. Hetvenedik életének betöltését követően még egy ideig

taníthatott, de 1948-tól erre már nem adtak számára lehetőséget. 1948-ban az akkor létrehozott Közgazdaságtudományi Egyetemről is eltávolították, ahol még vizsgáztatott. Megemlítendő, hogy a második világháború után tagja lett az Országos Árindeks-megállapító Bizottság elnökségének, a *Magyar–Szovjet Közgazdasági Szemle* szerkesztőbizottságának. Élete utolsó éveiben azonban szinte teljesen kiszorult a tudományos életből. Navratil Ákos 1952. február 29-én Budapesten hunyt el.

A Magyar Tudományos Akadémia 1949-es átszervezése során Navratil Ákost az 1949. október 31-én tartott összes ülésén elfogadott új alapszabály 13. paragrafusa, szakasza alapján 1949. október 31-i hatállyal tanácskozó taggá minősítették vissza. Akadémiai rendes tagságának visszaállítására 1989. május 9-én került sor.

Szabados Tamás

Navratil Ákos főbb munkái

Smith Ádám rendszere és ennek bölcséleti alapjai. Eggenberger, Budapest 1898; *A gazdasági élet elemi jelenségei.* Politzer, Budapest, 1901; *Tanulmányok a balesetbiztosítás köréből.* Athenaeum, Budapest, 1903; *Gazdaság és erkölcs.* Budapesti Szemle, 1904, 325. szám, 199–217; *A gazdasági élet és a jogi rend – Adalék a másodlagos gazdasági jelenségek elméletéhez.* Különlenyomat a Budapesti Kir. Magy. Tudományegyetem Nemzetgazdasági és statisztikai szemináriumának 25 éves fennállása emlékére Földes Bélának átnyújtott: „Ünnepi dolgozatok a társadalomtudományok köréből” cz. műből. Pallas, Budapest, 1905; *A szövetkezetekről szóló törvénytervezet.* Magyar Jogászegyleti Értekezések, 244. szám, Budapest, 1905; *Közgazdaságtani és pénzügytani előadások.* Budapest, 1906; *Wirtschaft und Recht.* Budapest, 1906; *A társadalmi gazdaságtan és a közháztartástan vázlat.* Grill, Budapest, 1908; *Valutánk helyreállítása.* Grill, Budapest, 1918; *Gazdaság és technika.* Budapest, 1919; *Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1928; *Közgazdaságtan I. kötet.* Gergely R. Könyvkereskedése, Budapest, 1933; *Renterprinzip und Grundrente. Zum Streit über die Singularität der Grundrente.* Budapest, 1933; *A föld jövedelmezősége.* Budapest, 1935; *A közgazdasági tudományok a jogi oktatásban.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1937; *Közgazdaságtan II. kötet.* Gergely R. Könyvkereskedése, Budapest, 1939; *Jogászi szemlélet a közgazdaságtanban.* In: *Emlékkönyv Kolosváry Bálint dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára.* Grill, Budapest, 1939; *Aranypénz és munkapénz.* Budapest, 1941; *A neo-szocializmus konjunktúrapolitikája.* MTA, Budapest, 1942; *Irányítószempontok a közgazdaságtanban: Dr. Navratil Ákos 1942 május 13-án tartott rektori ünnepi beszéde.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942; *A nemzeti vagyon sorsa a háborúban.* MTA, Budapest, 1945 és *Művek.* (összeállította: Fertő Imre) Budapest, 1989.

Felhasznált irodalom

A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja fennállásának 305. tanévében az MCMXXXIX–MCMXL. tanévre. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1940; Bekker Zsuzsa: *Navratil Ákos gazdaságpolitikai felfogása – a hagyományok és a kortársi nézetek tükrében.* In: Meyer Dietmar és Solt Katalin: *Navratil Ákos emlékkötet (1875–1952).* Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet, Győr, 2004; Bekker Zsuzsa: *Navratil Ákos: Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban* (Könyvszemle). Statisztikai Szemle 2008, 9. szám, 929–930; Botos Katalin: *A „két szomszéd vár” – Heller és Navratil.* In: Katona Klára és Schlett András (szerk.): *XX. századi híres magyar közgazdászok: XXI. században is érvényes gondolatai.* Pázmány Press, Budapest, 2019, 13–33; Csató Katalin: *Megjegyzések Navratil Ákos elmélettörténetéhez.* Műhelytanulmányok. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2008; Hild Márta: *Navratil Ákos (1875–1952).* In: Bekker Zsuzsa (szerk.): *Magyar közgazdasági gondolkodás.* Aula, Budapest, 2002; Hild Márta: *Navratil Ákos (1875–1952).* In: Meyer Dietmar és Solt Katalin: *Navratil Ákos emlékkötet (1875–1952).* Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet, Győr, 2004; Kenéz Béla, Judik József és Varga István (szerk.): *Ünnepi dolgozatok Navratil Ákos születésének 60-ik és egyetemi tanári kinevezésének 30-ik évfordulója alkalmából.* Gergely R. Könyvkereskedése, Budapest, 1935; Mátyás Antal: *Navratil Ákos közgazdaságtana.* In: Meyer Dietmar és Solt Katalin: *Navratil Ákos emlékkötet (1875–1952).* Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet, Győr, 2004; Oroszi Sándor: *Navratil Ákos.* In: Mátyás Antal (szerk.): *Magyar közgazdászok a két világháború között.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994, 142–175; Somai József: *Navratil Ákos munkásságának jelentősége az erdélyi magyar gazdasági kultúrában.* Közgazdász Fórum – Forum on Economics and Business 2017, 1. szám, 100–102. és Voinovich Géza (szerk.): *Akadémiai értesítő, I. kötet.* MTA, Budapest, 1940.